

Samenvatting

'Behoedzaam beleggen'
'Lange termijn winst in meer dan financieel opzicht'

Duurzame beleggers

Dé duurzame belegger bestaat niet². Dat is het beeld dat naar voren komt uit een onderzoek onder particuliere relaties van ING Bank Nederland met een belegd vermogen van meer dan 25.000 gulden, waaronder duurzame beleggers. Het onderzoek, dat in januari/februari 2001 werd gehouden in opdracht van de bank, is het eerste in zijn soort in Nederland.

In het algemeen kan gesteld worden dat de houding ten opzichte van duurzaam beleggen onder alle groepen beleggers positief is. Er wordt duurzaam belegd door jong en oud en door zowel mannen als vrouwen. Vrouwen blijken iets vaker duurzaam te beleggen dan mannen. Bijna 20% van de mannelijke beleggers belegt duurzaam, terwijl dit bij vrouwen 25% is. Daarnaast hebben beleggers boven de 60 zich anderhalf keer zo vaak ingeschreven in een duurzaam beleggingsfonds in vergelijking tot beleggers tot 40 jaar oud.

De betekenis van duurzaam beleggen

De respondenten verschillen niet alleen qua leeftijd en sekse in hun belangstelling voor duurzaam beleggen, er zijn ook verschillen in de betekenis die zij aan 'duurzaam beleggen' verlenen. Er zijn echter ook overeenkomsten aan te wijzen. In grote lijnen wordt duurzaam beleggen omschreven als 'beleggen op de lange termijn in ondernemingen die oog hebben voor mens en milieu'. De ING Bank relaties associëren duurzaam beleggen vooral met:

- beleggen op de lange termijn,
- beleggen in bedrijven die maatschappelijk verantwoord ondernemen, en
- beleggen in milieubewuste bedrijven.

Thematische benadering

Gevraagd naar de onderwerpen waar ondernemingen niet bij betrokken dienen te raken antwoorden de particuliere relaties – met daarachter de percentages:

1) ernstige en heraalde milieudelicten	72%
2) schendingen van mensenrechten	71%
3) corruptie	71%
4) kinderarbeid	62%
5) porno	50%
6) wapens	35%

Andere thema's, zoals kernenergie, bio-industrie, maar ook alcohol, gokken en tabak, scoorden aanzienlijk lager.

Dit document is samengesteld door de afdeling Duurzaam Beleggen van de ING Bank en uitsluitend bedoeld ter informatie en vormt geen uitnodiging tot het aangaan van welke overeenkomst of welke verbintenis dan ook. Hoewel de in dit document verstrekte informatie als juist wordt verondersteld, aanvaardt ING Bank geen enkele aansprakelijkheid voor enige schade in welke mate dan ook, voortvloeiend uit het gebruik van dit document of de inhoud daarvan. Ontwikkelingen na publicatiedatum zijn van invloed zijn op de juistheid van de in dit document verstrekte informatie.

Openheid en transparantie

ING relaties hechten veel waarde aan openheid en transparantie. Zij zijn vooral bereid te investeren in ondernemingen die duidelijk en open communiceren met alle maatschappelijke partijen. Openheid wordt ook verlangd van institutionele beleggers, zoals pensioenfondsen. Zo is 87% het eens met de stelling dat pensioenfondsen meer informatie moeten verstrekken over hun beleggingsbeleid. Het volstaat niet dat een pensioenfonds het vermogen rendabel beheert, zo vindt 75% van de respondenten.

Duurzaamheid en rendement

De meerderheid van de particuliere relaties van ING Bank Nederland verwacht dat duurzaam beleggen een vergelijkbaar of een iets lager rendement oplevert. Een kwart verwacht dat duurzaam beleggen leidt tot een hoger rendement. De rendementsverwachting is voor een deel van de beleggers maatgevend voor de bereidheid om zelf duurzaam te (gaan) beleggen. Desgevraagd heeft 69% van de relaties aangegeven geen bezwaar te hebben tegen duurzaam beleggen indien het rendement vergelijkbaar is met het rendement van reguliere beleggingen.

Conclusie

Particuliere beleggers hechten belang aan transparantie over het maatschappelijk functioneren van ondernemingen. Zij achten die transparantie ook van belang voor institutionele beleggers. Dit doet ons vermoeden dat duurzaam beleggen – opgevat als het betrekken van de maatschappelijke en milieuprestaties bij de beoordeling van bedrijven – de toekomst heeft. Dit vermoeden wordt versterkt uit de positieve houding onder respondenten ten opzichte van duurzaam beleggen. Als we in ogenschouw nemen dat duurzame beleggingen over de afgelopen jaren inderdaad een gelijkwaardig rendement hebben laten zien, is substantiële groei mogelijk. Of die groei ook wordt gerealiseerd is uiteindelijk afhankelijk van de mate waarin beleggers vertrouwen hebben in het rendement van duurzaam beleggen. Tevens zal goed uitgelegd moeten worden wat duurzaam beleggen inhoudt en wat het voor de belegger kan betekenen. Hier ligt een mooie uitdaging voor de aanbieders van duurzaam beleggen.

Voor meer informatie kunt u zich wenden tot:

ING Bank Nederland Duurzaam Beleggen
t.a.v. Martin Bos
Postbus 1800
1000 DV Amsterdam

Uw vragen en opmerking zijn ook welkom via email
martin.bos@mail.ing.nl

Woord Vooraf

*'Beleggen in kwaliteits aandelen'
'Als goede basis voor pensioenregeling'*

Ken uw klanten. Onder dit motto heeft ING Bank Nederland een onderzoek laten verrichten naar de percepties en opinies van particuliere beleggers ten aanzien van duurzaam beleggen. Die percepties en opinies verschillen, hetgeen naar voren komt in de geciteerde omschrijvingen van duurzaam beleggen.

Ruim een jaar geleden, om precies te zijn op 28 maart 2000, is ING Bank Nederland van start gegaan met haar dienstverlening Duurzaam Beleggen. Ons uitgangspunt was de stelling van sofist Protagoras 'De mens is de maat van alle dingen'³. De dienstverlening stelt namelijk de individuele belegger centraal. Hij of zij is de maat van alle dingen. Om dat te bewerkstelligen wordt de belegger in staat gesteld overeenkomstig zijn of haar eigen waarden, normen, voorkeuren en inzichten te beleggen. Om de belegger bij dit proces te ondersteunen zijn instrumenten ontwikkeld, waaronder een databank met informatie over ruim 800 bedrijven. Voor het verzamelen van de benodigde informatie werkt ING Bank Nederland samen met een internationaal netwerk van onafhankelijke research providers, verenigd in Sustainable Investment Research International (SIRI). ING Bank is zelf verantwoordelijk voor de interpretatie van de gegevens en de controle op de onderzoeksbureaus.

Verantwoording

Om de dienstverlening goed te laten aansluiten op de behoeften van onze (potentiële) klanten heeft ING Bank Nederland in het najaar van 2000 besloten onderzoek te laten verrichten naar de percepties en opinies van 6000 particuliere relaties van ING Bank Nederland. Om onderscheid te kunnen maken in percepties van duurzame beleggers en reguliere beleggers is besloten om 2000 klanten op te nemen in de steekproef die in het afgelopen jaar hebben belegd in het ING Bank Duurzaam Rendementfonds. Het onderzoek is in de maanden januari en februari 2001 uitgevoerd door ING Bank Duurzaam Beleggen in samenwerking met ING Bank Marketing Facilities. De verwerking van de resultaten is verzorgd door Research International. De vragenlijst treft u aan als bijlage 1.

ING Bank Nederland presenteert u hierbij de resultaten van het eerste Nederlandse onderzoek naar de percepties en opinies van particuliere beleggers inzake duurzaam beleggen. De verantwoordelijkheid voor de in dit verslag gepresenteerde resultaten komt geheel voor rekening van ING Bank Nederland. Wij hopen met de presentatie van dit verslag bij te dragen aan een verder inzicht in de markt van duurzaam beleggen. Indien u meer wilt weten over duurzaam beleggen, verwijzen wij u graag naar uw lokale relationship manager van ING Bank Nederland. Voor nadere vragen en opmerkingen over het onderzoek kunt u zich wenden tot ING Bank Nederland Duurzaam Beleggen, HF.03.03, Postbus 1800, 1000 BV Amsterdam.

Amsterdam, maart 2001
ING Bank Duurzaam Beleggen

Prof. Dr. Harry Hummels
Drs. Martin Bos

Inleiding

'Beleggen met meerwaarde'
'Onroerend goed'

Duurzaam beleggen trekt momenteel de aandacht van menig belegger. Zowel institutionele beleggers als particulieren tonen in toenemende mate belangstelling voor deze in Nederland nog betrekkelijk nieuwe vorm van beleggen. Er zijn overigens al bijna een decennium aanbieders van duurzaam beleggen op de markt, zoals de Triodos Bank en de Algemene Spaarbank Nederland. Hoewel deze voorlopers alle respect verdienen voor het pionierswerk dat zij hebben verricht, zijn zij er niet in geslaagd duurzaam beleggen tot een dienstverlening met een substantiële omvang te maken. De omslag is pas gekomen toen in 1995 de Regeling Groenfondsen van kracht werd. De regeling bood de belegger een fiscaal interessante faciliteit, omdat de groene belegging door de **fiscus** niet werd belast. Ruim vijf jaar na de introductie van de groenfondsen kunnen we constateren dat de belangstelling voor duurzaam beleggen sterk is toegenomen. Niet alleen is vanaf de invoering van de regeling het bedrag aan groene beleggingen toegenomen, ook heeft sinds die tijd het ethisch of duurzaam beleggen een positieve ontwikkeling te zien gegeven.⁴

De markt

Op de institutionele markt is nog weinig beweging te zien, al lijkt deze markt na een trage start momenteel op gang te komen. Geraamd wordt dat institutionele beleggers, zoals pensioenfondsen en verzekeraars, op dit moment NLG 140 miljoen hebben belegd in duurzame fondsen⁵. Dit cijfer is echter een te lage inschatting. Recente ontwikkelingen leiden tot de conclusie dat het institutioneel belegd vermogen in duurzame fondsen enige honderden miljoenen euro's hoger moet worden ingeschat. De particuliere markt geeft een rooskleuriger beeld te zien. De Vereniging van Beleggers voor Duurzame Ontwikkeling heeft becijferd dat de particuliere markt van groene en duurzame spaar- en beleggingsfondsen ultimo 1999 een omvang had van NLG 7,5 miljard⁶. De sterke stijging van de tegoeden van de fiscaal gefaciliteerde groenfondsen aan het eind van 2000 en de toename in de belangstelling voor duurzame beleggingsfondsen, doen ons vermoeden dat de grens van 10 miljard gulden inmiddels is gepasseerd.

Aanbieders

Kijken we naar de aanbieders van duurzaam beleggen op de Nederlandse markt, dan constateren wij dat pioniers, zoals de Algemene Spaarbank Nederland, het Andere Beleggingsfonds → beide onderdeel van de SNS Groep – en Triodos Bank, nog steeds een belangrijke positie innemen. Recentelijk zijn de grootbanken, waaronder ING Bank Nederland, de Postbank, ABN AMRO, Robeco Groep en MeesPierson, op de markt gekomen met duurzame beleggingsfondsen. De producten die deze financiële dienstverleners aanbieden zijn onderling verschillend. Ze verschillen zowel naar de aard van het aangeboden product, als naar de inhoud van de gehanteerde criteria. Waar Triodos een uitgebreide lijst van relatief strenge criteria hanteert, zijn enkele grootbanken wat soepeler in hun normering. Duurzaamheid wordt weliswaar langs de grote lijnen van het door John Elkington geïntroduceerde People, Planet, Profit⁷ concept geoperationaliseerd, maar de wijze waarop dat gebeurt loopt sterk uiteen.

ING Bank relaties

'Beleggen in blijvertjes'
'Milieubelang op de eerste plaats en daarna het rendement'

Zoals de fondsen verschillen in hun operationalisering van duurzaam beleggen, zo verschillen ook de respondenten in het onderzoek. Op een totaal van 6000 verstuurd enquêteformulieren ontvingen wij er 1259 retour. Dat is een over-all respons van 21%. De respons onder duurzame beleggers is aanzienlijk hoger dan onder de reguliere beleggers. Op een aantal van 2000 aangeschreven duurzame klanten heeft maar liefst 595 duurzame beleggers de enquête teruggestuurd. Dat is bijna 30%. De responsratio voor de reguliere beleggers ligt op ruim **16%**.

Beleggerskarakteristieken

In de vragenlijst is onder meer gevraagd naar leeftijd, geslacht, geïnvesteerd vermogen en het beleggen in een duurzaam fonds. Indien wij de resultaten in tabel 1 bijeenbrengen, ontstaat het volgende beeld.

N = 1259		N	Duurzame belegger	Reguliere belegger
Geslacht	mannen	987	45%	55%
	Vrouwen	249	55%	45%
Leeftijd	< 30	29	50%	50%
	30 < 40	170	37%	63%
	40 < 50	264	40%	60%
	50 < 60	312	48%	52%
	60 < 70	266	57%	43%
	70 < 80	206	54%	46%
Vermogen	< 100.000	457	45%	55%
	> 100.000	777	48%	52%

Tabel 1 Beleggerskarakteristieken

Tabel 1 wijst uit dat in alle groepen substantieel sprake is van aandacht voor duurzaam beleggen. Desondanks valt op dat vooral vrouwen en ouderen boven de 60 vaker een voorkeur hebben voor duurzaam beleggen dan mannen, respectievelijk jongere beleggers.

Beleggingsgedrag

De respondenten beleggen grotendeels in beleggingsfondsen al dan niet in combinatie met obligaties en/of individuele aandelen (89%). Slechts een zeer klein percentage (6%) belegt hoofdzakelijk in aandelen in plaats van beleggingsfondsen. Op het totaal van 1259 respondenten belegt 45% van alle respondenten in duurzame fondsen. Dit cijfers mag niet leiden tot een al te vroeg optimisme. Het beeld wordt namelijk vertekend door de hogere responsratio onder de duurzaam beleggende particulieren.

Maatschappelijke betrokkenheid

*'Verantwoordelijk beleggen'
'Beleggen in duurzame energie'*

	Man	Vrouw	Duur Zaam	Niet Duur Zaam	< 40	40 < 60	> 60
N = relaties	987	249	595	655	199	576	472
Niet betrokken relaties	178	22	77	126	46	105	51
Greenpeace	29%	35%	34%	26%	27%	34%	26%
Amnesty International	20%	26%	23%	19%	23%	22%	18%
Artsen zonder grenzen	31%	37%	35%	30%	20%	31%	40%
Novib	16%	17%	19%	14%	9%	18%	17%
Wereldnatuurfonds	34%	40%	34%	35%	34%	36%	33%
Natuurmonumenten	39%	47%	43%	39%	27%	40%	48%
Leger des Heils	18%	19%	23%	14%	6%	12%	30%
Foster Parents	14%	21%	14%	17%	13%	16%	15%
Rode Kruis	43%	34%	45%	38%	16%	36%	60%
Wilhelminafonds	31%	34%	34%	29%	14%	27%	45%
Kerk/kerkgenootschap	4%	8%	5%	4%	5%	4%	6%

Tabel 2 Percentage respondenten dat lid of donateur is van maatschappelijke organisaties

Tabel 2 laat zien dat ING relaties, of het nu duurzame of reguliere beleggers betreft, maatschappelijk betrokken zijn. Van alle respondenten is 84% of donateur van een goed doel of lid van een maatschappelijke organisatie. Opvallend is dat juist de jongeren verhoudingsgewijs het minst betrokken zijn.

Engagement

Hoewel er geen maatschappelijke instelling met kop en schouders bovenuit steekt, mogen organisaties als het Rode Kruis, Natuurmonumenten en het Wereldnatuurfonds zich in de meeste belangstelling verheugen. Pas daarna komen Greenpeace, het Wilhelminafonds en Artsen zonder Grenzen. De betrokkenheid bij kerken en kerkgenootschappen lijkt op zichzelf genomen aan de lage kant. Daarbij dient echter wel te worden bedacht dat deze categorie niet als optie was opgenomen in de vragenlijst. De schenkingen en donaties aan kerken is het hoogst scorende item binnen de restcategorie 'anders, namelijk . . . '.

Het meeste geëngageerd is de groep beleggers ouder dan 60 jaar. Gemiddeld zijn zij lid of donateur van 3,8 organisaties. Om begrijpelijke redenen zijn ouderen sterk betrokken bij het Wilhelminafonds'. Ook het Rode Kruis en Natuurmonumenten staan hoog op de lijst van de ouderen. Vrouwen zijn in het algemeen vaker betrokken dan mannen. Zij zijn lid of donateur van gemiddeld 3,6 organisaties. Bij mannen ligt dit cijfer op 3,1. Tot slot zijn duurzame beleggers wat meer betrokken bij maatschappelijke organisaties dan reguliere beleggers. De gemiddelden komen uit op 3,5 respectievelijk 2,9.

Maatschappelijk activisme

Ook uit een ander resultaat van de enquête kan worden afgeleid dat ING Bank relaties meer maatschappelijk betrokken zijn dan men wellicht zou denken. In reactie op de stelling 'Ik zal, als consument en belegger, in toenemende mate bedrijven boycotten indien zij geen rekening houden met het milieu en sociale aspecten' gaf maar liefst 62% van de respondenten een bevestigend antwoord. Slechts 13% was het oneens met deze stelling.

De cijfers zijn in lijn met het beeld dat naar voren komt uit de studie van de Consumentenbond naar het maatschappelijk bewustzijn van consumenten'. Dat onderzoek toonde aan dat 60% van de bevolking bij het doen van aankopen niet alleen rekening zegt te houden met prijs en kwaliteit, maar ook met het gedrag van de producent. De cijfers sluiten eveneens aan bij het beeld dat spreekt uit de Europese studie naar het maatschappelijk bewustzijn van Europese consumenten". De studie, die vorig jaar is uitgevoerd in opdracht van Corporate **Social** Responsibility Europe, wees uit dat 70% van de Europese consumenten van mening is dat 'de maatschappelijke verantwoordelijkheid van een onderneming een belangrijk element is in de beslissing om een product of dienst te kopen'.

De betekenis van duurzaam beleggen

'Respect voor God 's schepping '
'Beleggen op goede grondslagen '

Een van de respondenten omschreef duurzaam beleggen als 'Beleggen in de toekomst van onze beleggertjes'. Het onderzoek heeft ongeveer 1100 persoonlijke definities opgeleverd van duurzaam beleggen. Teveel om hier op te noemen. Definities van duurzaam beleggen die vrij veel voorkomen zijn' ¹ :

'Beleggen in fondsen met niet alleen een goedfinancieel vooruitzicht, maar ook met belangstelling voor het milieu en sociaal beleid'

'Beleggen in bedrijven die naast een winst oogmerk tevens rekening houden met een zo breed mogelijk maatschappelijk belang '

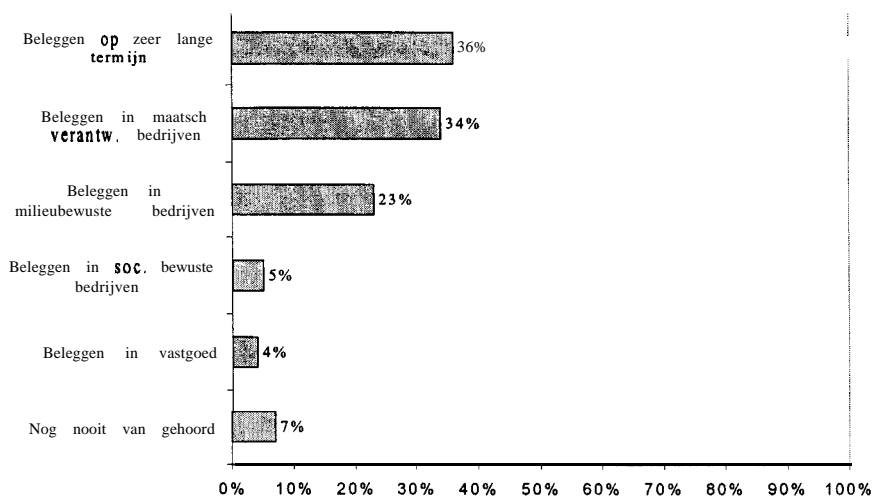
'Beleggen op een milieuvriendelijke manier op korte en lange termijn '

'Beleggen zonder risico, op lange termijn '

Grosso modo zijn de reacties onder te brengen in vijf antwoordcategorieën. Duurzaam beleggen als:

- beleggen op de lange termijn
- beleggen in maatschappelijk verantwoorde bedrijven
- beleggen in milieuverantwoorde bedrijven
- beleggen in sociaal bewuste bedrijven, en
- beleggen in vastgoed

Hieronder wordt aangegeven in welke categorie duurzaam beleggen wordt ingedeeld door de respondenten.

Figuur 1 Antwoorden van respondenten op de vraag welke omschrijving het beste aansluit bij het begrip Duurzaam Beleggen

Beleggers geven de voorkeur aan beleggen in ondernemingen die zich op het vlak van duurzaamheid in positieve zin onderscheiden van hun concurrenten, boven het uitsluiten van bedrijven. Van alle respondenten zegt 40% bedrijven te willen selecteren op basis van een 'best in sector' benadering. Het louter uitsluiten van ondernemingen die in strijd handelen met van tevoren gespecificeerde criteria heeft de voorkeur van 8% van de beleggers. Slechts jongeren zijn geneigd iets vaker te werken met uitsluitend uitsluitingscriteria (12%). De grootste groep (45%) is echter voorstander van een combinatie van negatieve en positieve criteria".

Thematische benadering

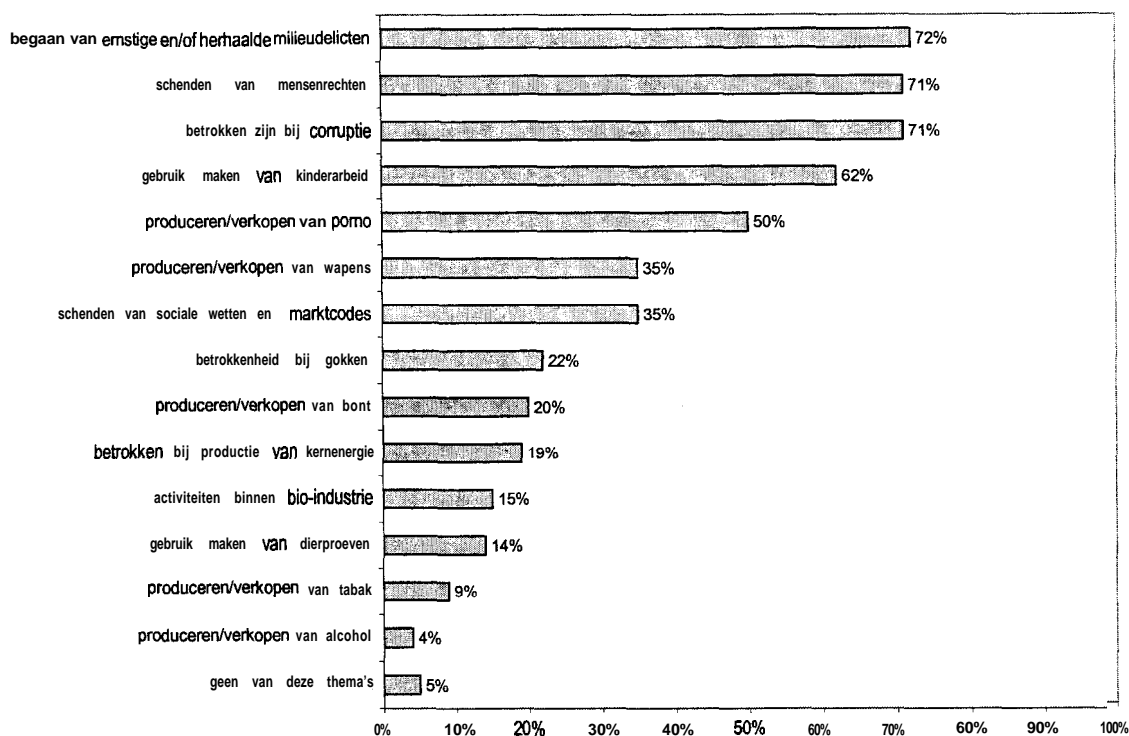
*‘Geen belegging in tabak, wapens en kernenergie’
‘Groen beleggen’*

ING Bank Nederland werkt met een thematische aanpak. Om de belegger in staat te stellen overeenkomstig zijn of haar eigen voorkeuren, idealen, normen en waarden te beleggen informeert ING Bank Nederland haar relaties zo volledig mogelijk. Die informatie heeft vooral betrekking op de duurzaamheidsaspecten waarvan de belegger heeft aangegeven deze relevant te achten voor zijn of haar besluitvorming. Om deze rol naar behoren te vervullen onderzoekt de bank ondernemingen op hun betrokkenheid bij een aantal maatschappelijke, sociale en milieuvraagstukken.

Momenteel volgt ING Bank 23 duurzaamheidsthema's op de voet. Het gaat dan om het inventariseren van de betrokkenheid van een onderneming bij, onder meer, milieudelicten, mensenrechtenschendingen, corruptie, kinderarbeid, porno, gokken, de productie of verkoop van alcohol, tabak of bont, dierproeven, olie- en aardgaswinning, mijnbouw en nucleaire energie. In de toekomst zullen ook andere vraagstukken op de maatschappelijke agenda verschijnen, zoals het verantwoord beheer van onze watervoorraden, het bestrijden van de armoede in de wereld, of het ontwikkelen van nieuwe technologie. Van elke onderneming wordt vastgesteld in welke mate de onderneming betrokken is bij de genoemde thema's. Het resultaat van het onderzoek is samengebracht in een duurzame beleggingsmatrix, waarin op de verticale as ongeveer 800 internationale ondernemingen zijn afgezet en op de horizontale as de 23 thema's. De belegger kan vervolgens op grond van zijn eigen criteria zelf vaststellen welke bedrijven wel en welke niet voor opname in een duurzame beleggingsportefeuille in aanmerking komen.

Hoewel ondernemingen zich in positieve zin kunnen onderscheiden op de thema's – zoals door het voeren van een actief mensenrechtenbeleid, het bevorderen van het interne bewustzijn om corruptie te vermijden, of het aanvaarden van ketenverantwoordelijkheid in de strijd tegen kinderarbeid – worden de thema's vaak gehanteerd als uitsluitingscriteria. Om nu vast te stellen op welke thema's de particuliere relaties van ING Bank bedrijven wensen uit te sluiten, is hen gevraagd maximaal vijf thema's te selecteren.

Figuur 2 laat het volgende beeld zien:

Figuur 2 Thema 's die respondenten het meest belangrijk vinden

Het is aardig om te constateren dat duurzame beleggers zich in hun waardering voor de verschillende thema's niet onderscheiden van de reguliere beleggers. Op onderdelen, zoals de afkeer van corruptie, het schenden van mensenrechten en het produceren of verkopen van bont, zijn de reguliere beleggers zelfs nog iets vaker afkerig dan de duurzame beleggers.

De top-vijf thema's van mannen en vrouwen verschilt niet wezenlijk als het om de rangorde gaat. De percentages verschillen echter wel. Tabel 3 laat het onderscheid tussen mannen en vrouwen zien in de rangorde die zij aanbrenge.

Rangorde en percentage thema's	Vrouw	Man	Vrouw	Man
Ernstige en herhaalde milieudelicten	1	1	69%	75%
Schending mensenrechten	2	3	67%	66%
Corruptie	3	2	63%	71%
Kinderarbeid	4	4	62%	62%
Porno	5	5	61%	49%
Wapens	6	7	46%	33%
Bio-industrie	7	11	29%	12%
Schenden sociale wetten en codes	8	6	28%	39%
Kernenergie	9	10	27%	16%
Gokken	10	8	20%	24%
Bont	11	9	18%	19%
Tabak	12	12	8%	8%
Alcohol	13	13	4%	4%

Tabel 3 Rangorde van thema 's naar geslacht

Opvallend is vooral de grote tolerantiegraad van de particuliere beleggers als het gaat om de traditionele thema's tabak, alcohol en – in mindere mate – gokken. Niet alleen wordt, bijvoorbeeld, door tabak schade toegebracht aan de gezondheid, ook leiden de rechtzaken in de Verenigde Staten tot druk op het financieel rendement van 'Big Tobacco'¹³. Reden temeer voor de beleggers om kritisch te zijn op eventuele beleggingen in de tabaksindustrie.

De hoge scores voor onder andere mensenrechten- en milieukwesties zijn in lijn met eerdere onderzoeken onder consumenten. Zo verrichtte het Engelse onderzoeksbureau MORI in het voorjaar van 2000 onderzoek naar de percepties van consumenten over maatschappelijk verantwoord ondernemen in de landen van de Europese Unie¹⁴. In elk land werden 1000 consumenten (telefonisch) geïnterviewd. De studie wijst uit dat het bedrijfsleven een eigen verantwoordelijkheid heeft op de volgende terreinen:¹⁵

Item	Percentage
Veiligheid en gezondheid werknemers	77%
Bescherming mensenrechten	72%
Werkzekerheid	70%
Veilige en milieuvriendelijke producten	68%
Eerlijke behandeling werknemers	68%
Opleiding en training	59%
Geen betrokkenheid bij corruptie	58%
Openheid ten overstaan van het publiek	49%
Bijdrage aan oplossen sociale problemen	43%
Steun voor goede doelen	41%
Duurzaam beleggen	41%
Geen mening	3%

*Tabel 4 De verantwoordelijkheden van de onderneming
(bron: CSR Europe, Brussel, september 2000)*

Ook uit het bovenstaande onderzoek blijkt dat onderwerpen als mensenrechten, corruptie en milieuvriendelijkheid thema's zijn die de zorg hebben van consumenten.¹⁶

Rendement

'Mijn geld zo beleggen dat het mij geen windeieren legt '
'Een belegger wil alleen maar rendement '

Wie over beleggen praat, praat over rendement. Zo ook de duurzame belegger. Echter, gevraagd naar de beweegredenen van duurzame beleggers om daadwerkelijk vermogen te investeren in duurzame ondernemingen of duurzame beleggingsfondsen, wijzen de respondenten niet louter op rendementsoverwegingen. Integendeel zelfs. Ook andere motieven blijken uitdrukkelijk een rol te spelen bij de keuze voor duurzaam beleggen. Die redenen zijn soms van beleggingstechnische aard, zoals het argument van risicospreiding en de verwachting van zekerheid. In andere gevallen kiest men voor duurzaam beleggen op aanraden van de beleggingsadviseur. Maar er is een grote groep die duurzaam belegt omwille van een maatschappelijke bijdrage. De volgende voorbeelden maken dat duidelijk:

'Ik vind het een goede zaak om bedrijven te steunen die zich niet alleen maar druk maken om geld. '
'Ik vind een duurzame ontwikkeling belangrijk. '
'Ik verwacht een gelijke opbrengst met meer opbrengst voor milieu en maatschappij. '
'Ik denk dat de tijd van korte-termijn-beleggen voorbij is. '
'Idealisme '
'Hoop voor de toekomst. '
'Het belang van een goed milieu en een redelijk rendement. '
'Ik vind het logischer om duurzamer te beleggen met minder rendement, dan minder duurzaam te beleggen met meer rendement. '
'Ik hoop dat beleggen nut heeft voor de samenleving. '
'Indirect bijdrage aan een duurzame samenleving. '
'Maatschappelijk gezien van belang. '
'Meer menselijkheid in de economie. '
'Mijn bescheiden bijdrage aan een duurzaam leefmilieu. '
'Mogelijk betere toekomst. '
*'Om andere bedrijven ertoe te bewegen **hetzelfde** te gaan doen. '*
*'Om bedrijven aan te **moedigen** (meer) maatschappelijke verantwoordelijkheid te nemen. '*
'Om bedrijven ook via deze weg te stimuleren milieubewust bezig te zijn. '
'Om duurzame ontwikkelingen te stimuleren. '

Ook al hebben vele ING Bank relaties niet-financiële motieven om te kiezen, ze willen er ook niet al te zeer bij in schieten. Op de vraag of men bereid is 3% rendement in te leveren om duurzaam te kunnen beleggen, antwoordt 23% bevestigend, terwijl 72% daartoe niet bereid is. Overigens kan met hetzelfde recht ook het omgekeerde worden beweerd. Van alle respondenten gaat 26% pas over op duurzaam beleggen indien het een hoger rendement oplevert. Voor 69% is dat geen vereiste.

Duurzame beleggers zijn overigens iets soepeler in hun rendementseisen dan reguliere beleggers. Dat geldt met name voor vrouwen. Zij zijn minder rendementsgericht dan mannen, zoals uit tabel 4 blijkt.

	Man	Vrouw	Duur Zaam	Niet Duur Zaam	< 40	40 < 60	> 60
N = relaties	987	249	595	655	199	576	472
8% hoger rendement	6%	4%	5%	8%	5%	7%	7%
3% hoger rendement	20%	18%	16%	22%	17%	19%	22%
Gelijk rendement	47%	36%	44%	49%	49%	49%	43%
3% lager rendement	22%	35%	29%	15%	26%	21%	21%
8% lager rendement	1%	5%	3%	0%	2%	1%	3%

Tabel 4 Rendementseisen

Het onderzoek wijst tevens uit dat er over het rendement van duurzame beleggingen nog behoorlijk wat onduidelijkheid bestaat onder de respondenten. Tegenover een kleine groep (6%) die denkt dat duurzaam beleggen leidt tot een fors lager rendement staat ongeveer een even grote groep (4%) die denkt dat het rendement fors hoger zal uitvallen. Iets meer dan één derde (38%) denkt dat de rendementen van duurzame en reguliere fondsen ongeveer gelijk zijn. De overige respondenten denken dat het rendement van duurzaam beleggen drie procent hoger ligt (19%), respectievelijk drie procent lager (34%).

Verondersteld mag worden dat de cijfermatige vergelijking tussen bijvoorbeeld de S&P 500 en de Domini Social Index of de Dow Jones Sustainability Group Index bij beleggers niet bekend is. Dat geldt ook voor de resultaten van (wetenschappelijk) onderzoek naar de performance van duurzame indexen en beleggingsfondsen. Daaruit blijkt dat over de afgelopen tien jaar gemeten duurzame beleggingsfondsen, respectievelijk de index van duurzame bedrijven, niet achterblijven bij de rendementen van fondsen en indexen die geen rekening houden met duurzaamheidscriteria.

Institutionele beleggers

*'Openheid'
'Beleggen voor onbepaalde tijd'*

Duurzaam beleggen kan worden gezien als een concrete invulling van het streven naar maatschappelijk verantwoord ondernemen in de Nederlandse samenleving. Consumenten, maatschappelijke groeperingen, de overheid, politieke partijen, wetenschappers en, niet in de laatste plaats, het bedrijfsleven zelf, geven vrijwel dagelijks invulling aan deze ontwikkeling. In haar recente advies aan de regering inzake maatschappelijk verantwoord ondernemen heeft de Sociaal Economische Raad deze ontwikkeling helder geschetst¹⁷.

De Raad schetst in haar rapport de pijlers waarop deze ontwikkeling berust, zoals de toegenomen globalisering, een steeds toenemende transparantie en een groeiende mondigheid van burgers, consumenten en maatschappelijke organisaties. Van belang om te constateren is dat het bedrijfsleven, aldus de Raad, uitgedaagd wordt de dialoog aan te gaan en verantwoording af te leggen over haar maatschappelijk handelen.

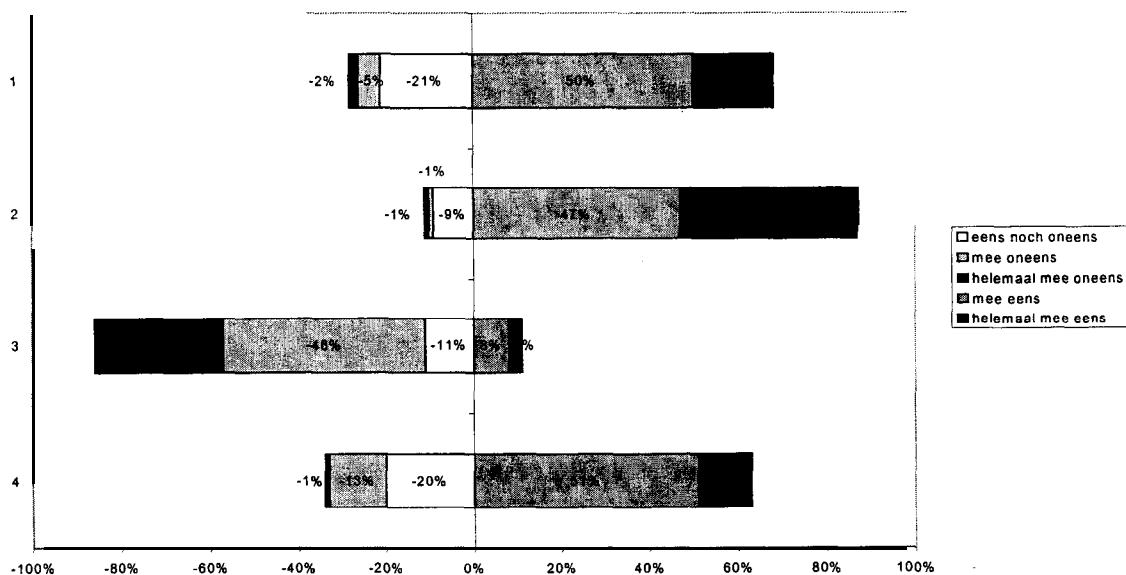
De door de SER geschetste ontwikkeling naar meer transparantie wordt in dit onderzoek bevestigd. ING Bank relaties zijn gebrand op openheid en transparantie. Zij zeggen vooral bereid te zijn om te investeren in ondernemingen die duidelijk en open communiceren met alle maatschappelijke partijen.

Die openheid wordt ook verlangd van institutionele beleggers, zoals pensioenfondsen. Zo is 87% het eens met de stelling dat pensioenfondsen meer informatie moeten verstrekken over hun beleggingsbeleid. Het volstaat niet dat een pensioenfonds het vermogen rendabel beheert. Verantwoording is van het grootste belang.

In de wetenschap dat institutionele beleggers – in tegenstelling tot de particuliere beleggers – zich vooralsnog terughoudend hebben opgesteld als het gaat om duurzaam beleggen, hebben wij onze relaties vier stellingen voorgelegd die betrekking hebben op het beleggingsgedrag van institutionele beleggers. De eerste drie stellingen hebben betrekking op het handelen van pensioenfondsen. De laatste stelling heeft betrekking op het beleggingsgedrag van vermogende maatschappelijke organisaties. De stellingen luiden:

- 1) Bij het beleggen van mijn pensioengeld zou zeker gekeken moeten worden naar de manier waarop bedrijven omgaan met milieu en sociale aspecten.
- 2) Pensioenfondsen moeten meer informatie verstrekken over hun beleggingsbeleid.
- 3) Ik ben van mening dat pensioenfondsen geen informatie hoeven te verstrekken over hun beleggingsbeleid zolang zij zorg dragen voor een rendabel beheer van het vermogen.
- 4) Ik vind het belangrijk dat maatschappelijke organisaties, zoals Greenpeace en Amnesty, hun donaties duurzaam beleggen.

De reacties van de respondenten op deze stellingen worden in figuur 3 weergegeven.

Figuur 3 Reacties van respondenten op enkele stellingen

Conclusie

'Kopen en er niet meer naar omzien '
'Zonder risico '

Dit rapport toonde de resultaten van een studie naar de percepties en opinies onder particuliere relaties van ING Bank Nederland.

Aan het eind mag worden geconcludeerd dat particuliere beleggers geïnteresseerd zijn in duurzaam beleggen. Dat mag niet zozeer worden afgeleid uit de antwoorden van de respondenten die reeds duurzaam beleggen, maar wel uit de antwoorden van de niet onbelangrijke groep beleggers die momenteel nog niet duurzaam beleggen. Op diverse plaatsen laten zij blijken belangstelling te hebben voor het vraagstuk van duurzaamheid en voor duurzaam beleggen. De rendementseis ligt bij deze groep reguliere beleggers weliswaar gemiddeld hoger dan bij duurzame beleggers. Nochtans zegt een grote groep bereid te zijn om de overstap te maken naar duurzaam beleggen indien het rendement tenminste vergelijkbaar is met regulier beleggen.

Als we in ogeschouw nemen dat duurzame beleggingen over de afgelopen jaren inderdaad een gelijkwaardig rendement hebben laten zien, is substantiële groei van duurzaam beleggen mogelijk. Hier ligt een mooie uitdaging voor de aanbieders van duurzaam beleggen om het vertrouwen van potentiële klanten te winnen. Het is met dit vertrouwen dat wij ons rapport besluiten. Het afsluitende citaat ontleen wij aan een van onze particuliere relaties.

'Net zoals een duurzame relatie op vertrouwen berust, verwacht ik in een onderneming te beleggen waarop ik kan vertrouwen '

Noten

¹ Aan het begin van elke sectie plaatsen wij de betekenis die twee respondenten geven aan het begrip 'duurzaam beleggen'.

² In deze studie onderscheiden wij duurzame beleggers van reguliere beleggers. Duurzame beleggers zijn beleggers die naast financiële informatie ook gebruik maken van niet-financiële informatie. In deze studie verwijst het begrip 'duurzame belegger' naar een respondent die belegt in een duurzaam beleggingsfonds, respectievelijk in individuele aandelen waarbij rekening wordt gehouden met duurzaamheidscriteria.

³ De volledige stelling van Protagoras – niet te verwarren met wiskundige Pythagoras – luidt: 'De mens is de maat van alle dingen; van de dingen die zijn dat ze zijn en van de dingen die niet zijn dat ze niet zijn.'

⁴ De Vereniging van Beleggers voor Duurzame Ontwikkeling (VBDO) schaaft de groene beleggingen onder duurzaam beleggen. Groen beleggen en duurzaam beleggen zijn evenwel niet hetzelfde. Bij groen beleggen bestaat er een directe koppeling voor tenminste 70% van het geïnvesteerde vermogen tussen het belegde kapitaal en concrete 'groenprojecten' waarin het kapitaal wordt geïnvesteerd. Bij duurzaam beleggen is zo'n koppeling niet aanwezig. Duurzame beleggingsfondsen investeren het beheerde kapitaal in ondernemingen die zich niet inlaten met activiteiten en gedragingen die van tevoren zijn uitgesloten, respectievelijk onderscheiden zich in positieve zin van hun concurrenten op sociaal, maatschappelijk en/of milieuterrein.

⁵ Capital Management Consultants, Onderzoek duurzaam beleggen onder institutionele beleggers, maart 2001

⁶ L. Scholtens, K. Jansens, P. Sprengers, *Duurzaam sparen en beleggen in Nederland*, Culemborg, VBDO, 2000

⁷ J. Elkington, *Cannibals with forks*,

⁸ Het Wilhelminafonds richt zich op het onderzoek naar en de bestrijding van kanker.

⁹ Consumentenbond, *Maatschappelijk verantwoord ondernemen*, onderzoeksrapport maart 1999

¹⁰ CSR Europe, *European Survey of Consumers' attitudes towards Corporate Social Responsibility*, uitgevoerd door MORI, Brussel, september 2000

¹¹ Vanzelfsprekend zijn de definities niet hetzelfde verwoord, maar worden woorden van gelijke strekking gebruikt.

¹² De bevindingen in deze studie zijn in lijn met de resultaten van het onderzoek van Capital Management Consultants binnen de institutionele markt. Ook daar bestond een voorkeur voor een gecombineerde aanpak, respectievelijk een 'best in sector' benadering.

¹³ De koersen van de grote tabaksfondsen hebben de afgelopen jaren sterk onder druk gestaan. Zo kelderde de koers van Philip Morris in de periode tussen december 1998 en februari 2000 van US \$56 naar US \$20. Het laatste jaar is de koers sterk hersteld. In februari 2001 stond de koers weer op US \$46.

¹⁴ De studie werd uitgevoerd in opdracht van Corporate Social Responsibility Europe (zie noot 5). De interviews werden gehouden in Frankrijk, Engeland, Duitsland, Nederland, België, Italië, Portugal, Spanje, Denemarken, Finland, Zweden en Zwitserland

¹⁵ Niet vergeten mag worden dat de opdrachtgever van het onderzoek, Corporate Social Responsibility Europe, is voortgekomen uit het European Business Network for Social Cohesion. Dit netwerk is in het midden van de jaren negentig opgericht als een gevolg van het initiatief van de voormalige voorzitter van de Europese Gemeenschap, Jacques Delors. Zijn streven was om de uitsluiting van kansarmen op de arbeidsmarkt te bestrijden. Tegen deze achtergrond is het begrijpelijk dat veel van de onderwerpen in de survey betrekking hebben op de positie en de **kansen/bedreigingen** van werknemers.

¹⁶ De bevindingen in deze studie ten aanzien van corruptie worden voor de Nederlandse situatie niet gestaafd in onderzoeken van Johann Graf Lambsdorff en Good Company. Uit beide studies blijkt dat met name Nederlandse zakenlieden zeer soepel zijn als het gaat om het betalen van smeergelden → als onderscheiden van grootschalige omkoping en verduistering. Lambsdorff constateert dat Nederlandse ondernemingen een concurrentievoordeel gemeten in landen die als corrupt worden aangemerkt.

¹⁷ SER, *De winst van waarden*, Den Haag, november 2000

Bijlage 1

Vragenlijst 'Duurzaam Beleggen'

In deze vragenlijst treft u een aantal vragen aan met betrekking tot Duurzaam Beleggen. Wij stellen het zeer op prijs als u deze vragenlijst voor ons in zou willen vullen. U kunt de ingevulde vragenlijst en de antwoordkaart middels de bijgevoegde envelop retourneren.

Wij verzoeken u om bij elke vraag het antwoord dat het meest met uw mening overeenkomt aan te kruisen of desgevraagd in uw eigen woorden een antwoord op te schrijven. Indien u een vraag echt niet kunt beantwoorden, kunt u de vraag overslaan. Het invullen zal ongeveer 10 minuten in beslag nemen.

1. Welke van de onderstaande beschrijvingen geeft het beste de samenstelling van uw beleggingsportefeuille weer?

- 1. Ik beleg niet (meer).
- 2. Ik beleg hoofdzakelijk in obligatie- en/of clickfondsen.
- 3. Ik beleg in obligatie en/of clickfondsen, maar ook in aandelenfondsen.
- 4. Ik beleg hoofdzakelijk in aandelenfondsen.
- 5. Ik beleg in aandelenfondsen, maar ook in individuele aandelen.
- 6. Ik beleg hoofdzakelijk in individuele aandelen.

2. Zoals vermeld gaat deze vragenlijst over het onderwerp 'Duurzaam Beleggen'. Kunt u in uw eigen woorden aangeven wat u verstaat onder het begrip 'Duurzaam Beleggen'? Het gaat om uw eerste ingeving er is geen sprake van goede of foute antwoorden.

(Ook details zijn voor ons van belang!)

.....
.....
.....
.....

3. Welke van onderstaande omschrijvingen sluit volgens u het beste aan bij het begrip 'Duurzaam Beleggen'?

(S. v.p. 1 antwoord aankruisen)

- 1. Beleggen op de zeer lange termijn.
- 2. Beleggen in vast goed.
- 3. Beleggen in milieubewuste bedrijven.
- 4. Beleggen in sociaal bewuste bedrijven.
- 5. Beleggen in bedrijven die maatschappelijk verantwoord ondernemen.
- 6. Ik heb eerlijk gezegd nog nooit gehoord van duurzaam beleggen.

ING Bank hanteert als omschrijving van Duurzaam Beleggen:

“Duurzaam Beleggen betekent dat, naast financiële informatie, ook informatie over milieu en sociale prestaties van ondernemingen beschikbaar wordt gesteld. Vervolgens wordt deze informatie gebruikt bij het invullen van een beleggingsportefeuille”.

4. Met welke niet-financiële kenmerken van bedrijven houdt u nu al (impliciet) rekening bij het beleggen?

(Ook details zijn voor ons van belang!)

.....
 .....
 .....

5. Bij Duurzaam Beleggen kunnen een groot aantal maatschappelijke thema's een rol spelen bij het invullen van een beleggingsportefeuille. Het gaat dan om de vraag of u wilt beleggen in bedrijven die betrokken zijn bij een van deze thema's.

Wilt u hieronder maximaal 5 thema's aankruisen die u belangrijk vindt bij het eventueel uitsluiten van bedrijven uit uw portefeuille.

Maatschappelijke thema's	Uitsluiten
..... Het begaan van ernstige en/of herhaalde Milieudelicten	☐ 01.
..... Activiteiten binnen de Bio-industrie	☐ 02.
..... Betrokken zijn bij de productie van Kernenergie	☐ 03.
..... Het produceren of verkopen van Alcohol	☐ 04.
..... Het produceren of verkopen van Bont	☐ 05.
..... Betrokken zijn bij Corruptie	☐ 06.
..... Het gebruik maken van Dierproeven	☐ 07.
..... Schenden van Sociale wetten en Marktcodes	☐ 08.
..... Betrokkenheid bij Gokken	☐ 09.
..... Het gebruik maken van Kinderarbeid	☐ 10.
..... Het produceren of verkopen van Porno	☐ 11.
..... Het schenden van Mensenrechten	☐ 12.
..... Het produceren of verkopen van Tabak	☐ 13.
..... Het produceren of verkopen van Wapens	☐ 14.
.... Geen van deze thema's	☐ 15.

6. In welke bedrijven zou u juist wel willen beleggen? In bedrijven die:
(Meerdere antwoorden mogelijk)

- 1. Een beter dan gemiddeld sociaal beleid voeren.
- 2. Een actiever dan gemiddeld milieubeleid voeren.
- 3. Een deel van hun winst aan goede doelen besteden.
- 4. Duidelijk en open communiceren met alle maatschappelijke partijen.
- 5. Geen van deze.

7. Bij Duurzaam Beleggen kunnen bedrijven of sectoren uitgesloten worden in een portefeuille. Tevens kunnen (per sector) de best presterende bedrijven op sociaal, milieu en financieel gebied geselecteerd worden.

Wat spreekt u het meest aan?

(S. v.p. 1 antwoord aankruisen)

- 1. Het uitsluiten van bedrijven of sectoren.
- 2. Het selecteren van de best presterende bedrijven per sector.
- 3. Een combinatie van beide keuzemogelijkheden.
- 4. Geen van allen.

8. Stel dat het rendement van een traditionele (niet-duurzame) portefeuille 12% is. Wat verwacht u dan van het rendement van een duurzame portefeuille?

(S. v.p. 1 antwoord aankruisen)

- 1. Dat dit veel hoger is (ca. 20% rendement).
- 2. Dat dit iets hoger is (ca. 15% rendement).
- 3. Dat dit ongeveer gelijk is (ca. 12% rendement).
- 4. Dat dit iets lager is (ca. 9% rendement).
- 5. Dat dit veel lager is (ca 5% rendement).

9. Stel dat het rendement van een traditionele (niet-duurzame) portefeuille 12% is. Wanneer zou u overgaan tot Duurzaam Beleggen?

Ik zou overgaan op Duurzaam Beleggen als het te verwachten rendement van Duurzaam Beleggen vergeleken met “normaal beleggen”:

(S.v.p. 1 antwoord aankruisen)

- 1. Veel hoger is (ca. 20% rendement).
- 2. Iets hoger is (ca. 15% rendement).
- 3. Ongeveer gelijk is (ca. 12% rendement).
- 4. Iets lager is (ca. 9% rendement).
- 5. Veel lager is (ca 5% rendement).

- 6. Ik zou niet overgaan tot Duurzaam Beleggen.

10. Belegt u momenteel in een Duurzaam Beleggingsfonds?

(meerdere antwoorden mogelijk)

- 1. Nee (naar vraag 12).
- 2. Ja. ING Duurzaam Rendement Fonds.
- 3. Ja. ABN AMRO Duurzame Wereld Fonds.
- 4. Ja. Robeco Duurzame Aandelen Fonds.
- 5. Ja. Het Andere Beleggingsfonds.
- 6. Ja. ASN Aandelenfonds.
- 7. Ja. Triodos Meerwaarde Fonds.
- 8. Ja. Anders, namelijk

.....
.....

11. Zo ja, waarom belegt u in een Duurzaam Beleggingsfonds?

(Ook details zijn voor ons van belang!)

.....

.....

.....

.....

12. Kunt u aan de hand van onderstaande stellingen aangeven in hoeverre deze

overeenkomen met uw mening? (Kruis per stelling aan welke uitspraak het beste uw mening beschrijft.)

	<i>Helemaal mee eens</i>	<i>Mee eens</i>	<i>Eens noch oneens</i>	<i>Mee oneens</i>	<i>Helemaal mee oneens</i>
Bij het beleggen van mijn pensioengeld zou zeker gekeken moeten worden naar de manier waarop bedrijven omgaan met milieu en sociale aspecten.	☐ 1.	☐ 2.	☐ 3.	☐ 4.	☐ 5.
Pensioenfondsen moeten meer informatie verstrekken over hun beleggingsbeleid.	☐ 1.	☐ 2.	☐ 3.	☐ 4.	☐ 5.
Ik ben van mening dat pensioenfondsen geen informatie hoeven te verstrekken over hun beleggingsbeleid zolang zij zorg dragen voor een rendabel beheer van het vermogen.	☐ 1.	☐ 2.	☐ 3.	☐ 4.	☐ 5.
Bedrijven zullen in toenemende mate geboycot worden door consumenten en beleggers indien zij geen rekening houden met milieu- en sociale aspecten.	☐ 1.	☐ 2.	☐ 3.	☐ 4.	☐ 5.
Ik zal, als consument en belegger, in toenemende mate bedrijven boycotten indien zij geen rekening houden met milieu- en sociale aspecten.	☐ 1.	☐ 2.	☐ 3.	☐ 4.	☐ 5.
Ik vind het belangrijk dat maatschappelijke organisaties (zoals Greenpeace, Amnesty etc.) hun donaties duurzaam beleggen.	☐ 1.	☐ 2.	☐ 3.	☐ 4.	☐ 5.
Ik ben van mening dat ING Bank mij meer mogelijkheden moet bieden om duurzaam te beleggen.	☐ 1.	☐ 2.	☐ 3.	☐ 4.	☐ 5.
Meer inzicht in de duurzaamheid van een bedrijf geeft mij ook beter inzicht in het toekomstig rendement.	☐ 1.	☐ 2.	☐ 3.	☐ 4.	☐ 5.

**13. Bent u donateur of lid van een van de onderstaande maatschappelijke organisaties?
(meerdere antwoorden mogelijk)**

- 01. Geen van de onderstaande organisaties.
- 02. Greenpeace.
- 03. Amnesty International.
- 04. Artsen zonder Grenzen.
- 05. Novib.
- 06. Wereldnatuurfonds.
- 07. Natuurmonumenten.
- 08. Leger des Heils.
- 09. Foster Parents.
- 10. Het Rode Kruis.
- 11. Wilhelmina fonds.
- 12. Anders.nl .....
- .....

De resultaten van deze vragenlijst worden volledig anoniem verwerkt. Daarom willen wij u vragen de onderstaande gegevens in te vullen.

14. Wat is uw totaal belegd vermogen?

- 1. Minder dan 50.000 gulden.
- 2. Tussen 50.000 en 100.000 gulden.
- 3. Tussen 100.000 en 300.000 gulden.
- 4. Meer dan 300.000 gulden.

15. Wat is uw geslacht?

- 1. Vrouwelijk.
- 2. Mannelijk.

16. Wat is uw leeftijd?

- 1. 29 jaar of jonger.
- 2. 30 t/m 39 jaar.
- 3. 40 t/m 49 jaar.
- 4. 50 t/m 59 jaar.
- 5. 60 t/m 69 jaar.
- 6. 70 jaar of ouder.

Wilt u de ingevulde vragenlijst en de antwoordkaart voor 24 januari as. terugsturen in bijgaande retourenvelop naar ING Bank antwoordnummer 5, loc.code A V02.16, 1000 PA Amsterdam. Een postzegel is niet nodig.

Wij danken u hartelijk voor uw medewerking!